

Dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni als Objectius de Desenvolupament Sostenible: reflexions al voltant de les polítiques socials i educatives des d'un àmbit global

Eduardo S. Vila
Víctor M. Martín

Resum

D'ençà que l'any 2000 s'esdevingué l'anomenada Declaració del Mil·lenni, aprovada per l'Assemblea General de l'ONU i que es va concretar en els anomenats Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM) amb l'horitzó 2015, han passat moltes coses. En aquest sentit, i davant l'aprovació actual dels anomenats Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) per al període 2015-2030, sembla més que oportú fer unes reflexions en el marc de les polítiques globals, a nivell social i educatiu, al voltant del que han suposat uns objectius i el que s'espera dels altres.

Paraules clau

Objectius de Desenvolupament Mil·lenni, Polítiques educatives, Objectius de Desenvolupament Sostenible, Polítiques socials, Nacions Unides, Globalització

De los Objetivos de Desarrollo del Milenio a los Objetivos de Desarrollo Sostenible: reflexiones en torno a las políticas sociales y educativas desde lo global

From the Millennium Development Goals to the Sustainable Development Goals: reflections on social and educational policies from a global perspective

Desde que en el año 2000 se alumbró la llamada Declaración del Milenio, aprobada por la Asamblea General de la ONU y que se concretó en los llamados Objetivos de Desarrollo del Milenio (ODM) con el horizonte 2015, muchas cosas han pasado. En este sentido, y ante la aprobación actual de los denominados Objetivos de Desarrollo Sostenible (ODS) para el periodo 2015-2030, parece más que oportuno realizar unas reflexiones en el marco de las políticas globales, a nivel social y educativo, en torno a lo que han supuesto unos y lo que se espera de los otros.

A great deal has happened since the adoption by the United Nations General Assembly in 2000 of the so-called Millennium Declaration, subsequently embodied in the eight Millennium Development Goals (MDGs) in 2015. In light of this, and in the wake of the recent approval of so-called Sustainable Development Goals (SDGs) for the period 2015 to 2030, this would seem to be a good moment to devote some thought, in the context of global policy-making in the social and educational fields, to what the MDGs have meant and what can be expected of the SDGs.

Palabras clave

Objetivos de Desarrollo Milenio, Políticas educativas, Objetivos de Desarrollo Sostenible, Políticas sociales, Naciones Unidas, Globalización

Keywords

Millennium Development Goals, Educational policies, Sustainable Development Goals, Social policies, United Nations, Globalization

Com citar aquest article:

Vila Merino, Eduardo S.; Martín Solbes, Víctor M. (2015). "Dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni als Objectius de Desenvolupament Sostenible: reflexions al voltant de les polítiques socials i educatives des d'un àmbit global". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 61, p. 93-105

▲ Repensar les polítiques socials i educatives en el marc de la globalització

Boaventura de Sousa Santos (2005) va fer ús de l'expressió "sociologia de les absències" per situar-nos en un concepte amb el qual pretenia mostrar com en casos rellevants el que sembla no-existent ha estat produït activament com no-existent, és a dir, s'ha construït la seva inexistència. Com ell mateix afirmava: "En aquest cas es converteix en absent en ésser suprimit, desacreditat, desqualificat, marginat, en resum, per quedar fora de les monocultures epistemològiques i socials, com la monocultura del coneixement, la qualificació social, la concepció del temps, les escales dominants i la productivitat" (Sousa Santos, 2007, pàg. 57); un plantejament que compartim amb ell, ja que el neoliberalisme ha anat creant formes devastadores d'absència.

Parlar d'una "pedagogia de les absències" que visibilitzi les exclusions i desigualtats

Aquest concepte ens pot servir de referent a l'hora d'analitzar les polítiques socials i educatives durant els últims anys i el paper que hi desenvolupen els ODM, advocant per parlar d'una "pedagogia de les absències" (Vila, 2011) que visibilitzi les exclusions i desigualtats, alhora que ens ofereix l'oportunitat de dotar-nos d'un eix per a l'anàlisi. En tot cas, tindrem en compte, seguint de nou Sousa Santos (2007), que podem partir de l'existència d'una globalització hegemònica i una altra contrahegemònica. La primera, que de fet és l'accepció més estesa i comunament assumida, es correspondria amb la més vinculada a qüestions economicistes de caràcter neoliberal i amb formes d'interacció transnacional des de dalt, sense comptar amb les persones que pateixen les conseqüències de les polítiques del nou capitalisme i l'especulació financera. La segona té a veure, per contra, amb les formes de resistència que s'han anat articulant contra la globalització hegemònica, organitzada a través de la societat civil amb iniciatives antiimperialistes a favor de les víctimes de les desigualtats produïdes per la globalització neoliberal.

En aquesta línia, Torres (2009) al·ludeix als diversos rostres de la globalització, els dos primers dels quals serien el *top-down*, que simbolitza la globalització de dalt a baix (model neoliberal), i l'anti-globalització o globalització des de baix, que suposa l'antítesi de la primera, si bé aquest autor proposa millor un altre terme que no es defineixi en oposició i realitzar una proposta de planetarització com a model universal de globalització de cultura, política i economia, controlada per la ciutadania mundial i no per les grans corporacions multinacionals. Considerem que els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni, des de la seva gestació fins a la seva pretesa implementació, han anat navegant entre els interessos hegemònics i el lloable intent de donar una resposta contrahegemònica a les violentes desigualtats i despropòsits provocats per les injustícies del sistema; o, si es prefereix, d'un concepte i una política del desenvolupament incompatible amb la dignitat humana, alhora que inviable amb la diversitat de la vida al nostre planeta. Navegar així és complicat i per això no ens han d'estranyar les derives i algun naufragi

viscut, sense que per això puguem amagar que, en tot cas, la nau sí que ha arribat a algun port.

Són aspectes que, tot sent pretextos, també són el context de la navegació que les nostres societats han emprès pel procel·lós mar que constitueix la globalització com a fenomen econòmic i cultural. En el trajecte, la invisibilitat de l'exclusió ha de ser un epicentre de la nostra mirada i anar construint noves rutes per a navegar, on hi tinguem cabuda tots i totes des d'una "pedagogia de les presències", és a dir, de l'alteritat (Vila, 2005).

El seu sentit últim, per tant, és qüestionar i que ens qüestionem, com a actitud ètica i ontològica, de manera que els professionals i les persones vinculades al món educatiu busquem respostes des d'allò global i allò local, assumint el caràcter intrínsecament polític de tot acte social i educatiu, en aquest cas vinculat a iniciatives com els Objectius de *Desenvolupament del Mil·lenni* i els *Objectius del Desenvolupament Sostenible*.

La invisibilitat de l'exclusió ha de ser un epicentre de la nostra mirada

Els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni i la resposta global als mecanismes d'exclusió

Com hem assenyalat, els ODM concreten les seves actuacions en vuit objectius que els països membres de l'ONU van acordar aconseguir per a l'any 2015. Van sorgir en un context on la situació internacional i les diferents cimeres no havien plantejat qüestions concretes globals per donar resposta a les necessitats socials i les atroces desigualtats existents al planeta. En la Declaració del Mil·lenni es van recollir vuit objectius que feien referència a l'eradicació de la pobresa, l'educació primària universal, la igualtat entre els gèneres, la mortalitat infantil i materna, l'avenç de la lluita per a l'eradicació del VIH/SIDA i el foment d'una Associació Mundial per al Desenvolupament que ajudi a la consecució dels mateixos ODM. Cada objectiu es va articular en una sèrie de metes, un total de 18, quantificables en 48 indicadors concrets. Per primera vegada, l'agenda internacional del desenvolupament va posar una data per a la consecució d'acords concrets i mesurables, per bé que la manca de voluntat real de les administracions públiques i entitats privades han fet que no s'assoleixin moltes d'aquestes metes, i menys encara al ritme desitjat, malgrat la seva potencialitat (Caride, 2009).

Fins ara, els ODM han constituït la principal agenda del desenvolupament, i tant les diferents agències de les Nacions Unides com les organitzacions internacionals de crèdit, FMI, les ONG i les agències oficials de cooperació han focalitzat, teòricament, el treball que duen a terme per tal d'assolir-los. No obstant això, són moltes les crítiques que se'ls ha realitzat. Per a uns, han estat una nova declaració de les Nacions Unides a incomplir, de la qual

s'ha qüestionat la seva sustentació per la manca dels recursos disponibles per a la seva posada en marxa. Per exemple, dels 326.000 milions de dòlars que els països més desenvolupats es van comprometre a aportar el 2014 per a l'assistència al desenvolupament, es va aconseguir recaptar menys de la meitat, 135.000 milions i, només cinc països (Dinamarca, Luxemburg, Noruega, Regne Unit i Suècia), van complir-hi, aportant el 0,7% del seu ingrés nacional net, però de mitjana, el total aportat pels països de l'OCDE ha estat al voltant del 0,25%.

Per a uns altres, els ODM no són més que un revés en les polítiques de desenvolupament, ja que lluiten contra les conseqüències i no contra les causes de la pobresa i l'exclusió

A més, s'ha criticat la manca de participació efectiva global en el seu disseny i aplicació. Per a uns altres, els ODM no són més que un revés en les polítiques de desenvolupament, ja que lluiten contra les conseqüències i no contra les causes de la pobresa i l'exclusió. També s'han considerat massa generalistes o ambiciosos, amb el handicap afegit que sovint sembla que la consecució parcial s'ha deixat en mans de "esforços" dels Estats concrets, sense tenir present la seva situació de partida i la insuficient solidaritat internacional (i intencionadament focalitzada en funció d'interessos particulars i no de les necessitats reals dels estats o regions del planeta). I, fins i tot, s'han qualificat d'oportunistes pel fet d'utilitzar alguns indicadors com a percentatges en comptes de nombres absoluts o considerar que la pobresa extrema està situada a poc més d'un dòlar al dia sense contextualitzar el que aquesta xifra comporta en països i geografies econòmicament i socialment dispars.

En tot cas, i seguint els mateixos informes de l'ONU al respecte (no exempts de reconeixement de la dificultat de recaptar informació veraç sobre determinades qüestions), els majors progressos sembla que s'han realitzat en els quatre primers objectius, encara que sigui a mig camí: 1) Eradicar la pobresa extrema i la fam; 2) Aconseguir l'ensenyament primari universal; 3) Promoure la igualtat entre els gèneres i l'autonomia de la dona; 4) Reduir la mortalitat infantil. En la resta d'objectius: 5) Millorar la salut materna; 6) Combatre el VIH/SIDA, el paludisme i altres malalties; 7) Garantir el sosteniment del medi ambient; 8) Fomentar una associació mundial per al desenvolupament, hi han sortit més perjudicats.

Per això, sense obviar els èxits durant aquests quinze anys, i, sobretot, les seves conseqüències per a les persones, no es pot oblidar que els processos d'exclusió social són cada vegada més forts i es troben més estesos, afectant un nombre més gran de persones i comunitats; empenyent a unes condicions de vida indignes i privades d'una gran part dels drets als quals com a éssers humans totes i tots hem de tenir accés. Les injustícies derivades del capitalisme post-industrial estan generant situacions de desarrelament social vinculades a la pròpia configuració de les xarxes relacionals que s'han establert hegemònicament en l'entorn institucional, educatiu, familiar i laboral; situacions que es troben en la mateixa arrel del sistema i que van més enllà de les limitacions provocades per la pobresa econòmica, incorporant-se en les relacions d'interdependència que les seves dinàmiques tenen per a la salut, l'educació, l'habitatge, el treball i l'empobriment de les experiències socials;

amb una especial incidència en les persones i els col·lectius oprimits.

El que està clar és que aquestes situacions s'acaben convertint en un cercle viciós de complexa solució, sobretot si ens entestem a tractar la simptomatologia obviant la casuística i centrant-nos només en indicadors que, sovint, són o haurien de ser qüestionats.

Així, exemplificant més detingudament alguns èxits importants i seguint el que s'ha descrit a l'Informe de les Nacions Unides (2015) sobre els *Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni*, podem destacar que:

- La pobresa extrema i la fam han evolucionat positivament; així, el 1990 el 47% de la població de les regions desenvolupades vivia amb menys d'1,25 dòlars al dia; el 2015, aquesta població és del 14%. Encara que, com dèiem anteriorment, no es pot mesurar igual la pobresa en diferents territoris.
- La quantitat de persones que viuen en pobresa extrema s'ha reduït considerablement, ja que el 1990 existien 1.900 milions de persones en pobresa extrema, arribant el 2015 a ser 836 milions. Sens dubte, encara són molts, però la xifra s'ha reduït a la meitat, sobre tot a partir de l'any 2000.
- La quantitat de persones de classe mitjana que treballen i viuen amb més de 4 dòlars al dia s'ha triplicat entre el 1990 i el 2015; fet que suposa que el 50% de la població es troba en aquest índex, mentre que el 1990 era només el 18%.
- El percentatge de persones amb una nutrició insuficient dels països en desenvolupament és gairebé la meitat des de 1990, passant d'una mica més del 23% el 1990, al 12% el 2015.
- L'Ensenyament Primari Universal a les regions en desenvolupament ha arribat al 91% el 2015, sent el 83% l'any 2000.
- L'absentisme escolar en nens amb edat escolar ha caigut a la meitat a nivell mundial, passant de 100 milions el 2000, a 57 milions el 2015, sent la principal regió millorada la de l'Àfrica Subsahariana.
- La taxa d'alfabetització dels joves entre els 15 i els 24 anys ha augmentat globalment de 83% a 91% entre 1990 i 2015, disminuint la bretxa entre homes i dones.
- Respecte a la promoció de la igualtat entre gèneres i l'empoderament de la dona, hem d'assenyalar que les dones constitueixen el 41% de la mà d'obra remunerada en sectors no agrícoles, mentre que el 1990, eren el 35%.
- Al l'Àsia Meridional hem passat de tenir 74 nenes escolaritzades per cada 100 nens el 1990, a tenir, actualment, 103 nenes per cada 100 nens.
- Quant a la mortalitat infantil de nens i nenes menors de 5 anys, s'ha reduït de 90 a 43 morts per cada 1.000 nens nascuts vius entre el 1990 i el 2015.
- El 1990 la mort de nens en edat infantil va ser de 12,7 milions, mentre que el 2015 és de 6 milions.

Tot i que són, aparentment, dades esperançadores, les persones vulnerables i més pobres segueixen en situació de desemparament, i persisteixen la desigualtat de gènere, entre llars pobres i riques o entre territoris rurals i urbans. Sobresurten com les causes amenaçadores del desenvolupament humà els

anomenats conflictes armats, que han obligat a més de 60 milions de persones a abandonar les seves llars i formes de vida, segons dades del 2014.

La desigualtat en educació ha augmentat, i són els més pobres i desfavorits els qui en pateixen les majors conseqüències

Centrant-nos en l'educació i en les conseqüències que arriba a tenir la seva no implantació per a les persones i territoris on això passa, cal recordar que en el Fòrum Mundial sobre l'Educació de l'any 2000, que es va celebrar a Dakar (Senegal), 164 països es van sumar al document *Educació per a tots: complir els nostres compromisos comuns*; un text que està en l'origen dels informes de seguiment, elaborats per la UNESCO fins al 2015. Indubtablement i amb les dades aportades, es pot concloure l'èxit en les mesures preses en el període 1990-2015. No obstant això, és important assenyalar que encara hi ha gairebé 60 milions d'infants sense escolaritzar i 100 milions que no finalitzen l'ensenyament primari. A més, la desigualtat en educació ha augmentat, i són els més pobres i desfavorits els qui en pateixen les majors conseqüències. Entre els nens més pobres del planeta, la probabilitat de no assistir a l'escola és quatre vegades més gran (Informe EPT, UNESCO, 2015). Una circumstància que repercuteix negativament en els grups socials als quals pertanyen i en les regions en què viuen, que segueixen sent territoris, en molts casos, víctimes dels conflictes armats.

Aquest mateix informe de 2015 assenyala l'insuficient finançament que se segueix donant a l'educació en l'elaboració dels pressupostos dels diferents països, en no concedir-li la prioritat requerida. Una valoració que s'acompanya de la reflexió sobre diversos aspectes relacionats amb l'educació, com són els principis d'igualtat d'oportunitats, de justícia social i equitat, manteniment de l'educació com un bé públic o les repercussions que la creixent privatització suposa per al dret a l'educació com un compromís col·lectiu, com empoderament de les persones, responsabilitat social i dret humà.

Pel que s'ha expressat anteriorment, hem de reflexionar, almenys, sobre la necessitat d'estendre la idea que l'educació és un dret humà fonamental per a la vida de les persones i un requeriment bàsic exigible a tots els estats, ja que ha de ser assumit pels governs nacionals, atès que l'augment del procés privatitzador de l'educació pot erosionar aquest dret humà representat en la igualtat d'oportunitats en l'àmbit educatiu, ja que una educació privada elimina del seu focus d'atenció, sovint, els grups desfavorits de la societat, minorant l'accés universal a l'educació i totes les aptituds que amb ell es construeixen cívicament. A més, l'educació en mans privades converteix un dret humà i públic en una transacció empresarial i econòmica, cosa que, sens dubte, corromp la missió social i humanista de l'educació.

En aquesta línia, hem de, per exemple, plantejar-nos per què en parlar d'educació per a totes i tots, com es va establir en els ODM i en els informes vinculats sobre Educació per a Tothom (EPT) de la UNESCO, s'estableixen jerarquies en les polítiques educatives, determinant que les recomanacions (i realitats) dels organismes internacionals que controlen l'agenda educativa

global al servei de les empreses transnacionals convergeixen a defensar una concepció d'educació permanent en el Nord (més propera de vegades a una formació permanent-contínua de tall empresarial), mentre que al Sud només es parla d'Educació Bàsica o ensenyament primari i/o elemental per a la seva "universalització". I per això, no n'hi ha prou de recórrer a arguments economicistes, de desenvolupament dels territoris sota el prisma del model neoliberal, perquè precisament l'empobriment d'aquests territoris prové de la desigualtat necessària per a l'enriquiment d'una minoria hegemònica. En aquest sentit, entrariem en una mena de tautologia perversa on els arguments en contra de la possibilitat real d'universalització de l'educació permanent es justifiquen a partir de les condicions de partida dels diferents estats; situació que —s'ha de deixar d'insistir-hi— té el seu origen precisament en les injustícies generades per la mercantilització de la societat i les cultures; i, per tant, de l'educació.

Un altre exemple el podem albirar en els efectes que va tenir l'aterratge del Banc Mundial a les polítiques educatives, que va provocar que el dret a l'educació fora fagocitat pel discurs de l'accés a l'educació, restringint les pràctiques polítiques al plantejament de les condicions d'accés (i permanència) en els sistemes educatius, en el millor dels casos, fent, alhora, que l'obligació dels governs de garantir l'educació gratuïta fos reemplaçada per inversions condicionades per les taxes de rendibilitat (Tomasevski, 2004).

En aquest marc polític cal entendre també els significats dels ODM, per ser conscients de les seves limitacions i de com han existit interessos contraposats per a la seva consecució, de vegades, en el si d'alguns dels seus potencials promotors. Per això, ens sembla especialment pertinent deixar clar que els diferents organismes internacionals aporten mirades diferents a l'educació i concepcions diferents del desenvolupament. En aquesta línia, Martínez Usarralde (2009) sintetitza els diferents models de desenvolupament i la seva relació amb el vector educatiu, situant els principals organismes internacionals en funció de la seva adscripció a un model o un altre, la qual cosa també exemplifica la seva relació amb la consecució dels ODM perquè cada model canvia els objectius plantejats. Aquesta autora ens parla del model de la teoria de capital humà (on situa el BM, FMI i l'OCDE), del model de desenvolupament humà i sostenible (UNESCO, PNUD, UNICEF, FAO) i del model vinculat a la lluita pels drets humans (moviments socials, ONG i fundacions). Òbviament la teoria del capital humà se centra en el creixement econòmic i la rendibilitat, mentre que el segon se centra en el desenvolupament social, humà i ecològic, la reducció de la pobresa i la cooperació internacional i els indicadors; i el tercer vehicula els seus objectius en el desenvolupament polític, el compliment dels drets humans, l'educació per al canvi social, l'autonomia compromesa i participativa i l'autosostenibilitat, amb un enfocament més holístic. Des d'aquí, iniciatives com les que s'associen a les propostes contingudes en els ODM, tot i que són més properes a la proposta de desenvolupament humà i sostenible amb referències al model de drets humans, ha viscut ingerències i interferències des del primer dels models enunciats.

Deixar clar que els diferents organismes internacionals aporten mirades diferents a l'educació i concepcions diferents del desenvolupament

La consecució d'aquests èxits també existeix en funció de conjuntures i voluntats que no han estat compatibles amb els ODM

Des d'aquesta òptica podem identificar les contradiccions que es donen sovint en les polítiques de desenvolupament en la globalització, sobretot en les d'índole social i educativa; cosa que, sens dubte, ha afectat al propi desenvolupament dels ODM, començant pel seu caràcter no vinculant. Tot això, hi insistim, sense que aquesta anàlisi suposi un menyscabament dels èxits que sí que s'han aconseguit i l'evident avenç que ha suposat aquesta agenda global comuna com a referent, ja que la consecució d'aquests èxits també existeix en funció de conjuntures i voluntats que no han estat compatibles amb els ODM.

La nova agenda mundial: els Objectius de Desenvolupament Sostenible

A partir de les llums i ombres dels ODM, els estats membres de l'ONU han aprovat a la cimera de Nova York de setembre de 2015 l'agenda que ha de guiar les polítiques globals de desenvolupament per als propers quinze anys: els *Objectius de Desenvolupament Sostenible* (ODS). Aquesta declaració, composta per 17 objectius i 169 metes a complir amb l'horitzó de l'any 2030, suposa la principal aposta de l'anomenada agenda post-2015; presentant-la com una manera d'esmenar alguns dels errors dels ODM, sent debatuda i consultada amb diferents actors de la societat civil. Plantejada com una estratègia universal, s'hi pretén involucrar tots els països en la lluita contra la pobresa i intentant fugir, teòricament, de les estructures verticals Nord-Sud que imperaven fins ara, encara que aquests ODS continuïn sense ser vinculants.

Tal com planteja l'Organització de Nacions Unides en el preàmbul del Projecte de document final de la cimera de les Nacions Unides per a l'aprovació de l'agenda per al desenvolupament després del 2015 (presentat a l'Assemblea General amb data 12 d'agost de 2015): "La present Agenda és un pla d'acció en favor de les persones, el planeta i la prosperitat. També té per objecte enfortir la pau universal dins d'un concepte més ampli de la llibertat. Reconeixem que l'eradicació de la pobresa en totes les seves formes i dimensions, inclosa la pobresa extrema, és el major desafiament a què s'enfronta el món i constitueix un requisit indispensable per al desenvolupament sostenible. [...] Els 17 ODS i les 169 metes que vam anunciar avui demostren la magnitud d'aquesta ambiciosa nova Agenda universal. Amb ells es pretén reprendre els ODM i aconseguir el que no es va aconseguir. També es pretén fer realitat els drets humans de totes les persones i assolir la igualtat entre els gèneres i l'empoderament de totes les dones i nenes. Els Objectius i les fites són de caràcter integrat i indivisible i conjuguen les tres dimensions del desenvolupament sostenible: econòmica, social i ambiental".

Com hem dit, els objectius passen de 8 a 17, i és el primer que crida l'atenció. Així, tot i que conserven l'essència dels reptes dels ODM, els amplien en assumptes vinculats amb les migracions, el medi ambient (set dels objectius estan relacionats amb la protecció del medi ambient) o l'augment de les desigualtats. Que això passi no ha impedit que ja s'hi estiguin fent crítiques, sobretot centrades en els processos de negociació i la influència, encara palpable, dels interessos privats en els mateixos ODM, en el fet que se segueixi parlant del creixement econòmic en termes capitalistes com a via de desenvolupament, en la indefinició que suposa que algunes metes es formulin en clau nacional i altres globalment; o que hi hagi qüestions que no s'aborden, com el control del flux i evasió de capitals o l'existència de paradisos fiscals, malgrat l'evident dany que causen al conjunt de la població mundial.

Evidentment insistim que aquesta Agenda global resulta de gran interès i necessitat, atès que disposar de consensos per a referents tan lloables suposa, sens dubte, un avenç important, així com seguir treballant en benefici de les persones més desfavorides per combatre les injustícies socials. No obstant això, també criden l'atenció les 169 metes que s'associen a aquests 17 ODS, en molts casos formulades de manera indefinida, com a referents més que com a metes reals i viables. Això no vol dir que no es pensi que tindran un impacte positiu, però no podem oblidar el que Piketty (2014) ens diu al final del seu llibre: “Refusar de quantificar gairebé mai no serveix a l'interès dels més pobres”.

Disposar de consensos per a referents tan lloables suposa un avenç important, així com seguir treballant en benefici de les persones més desfavorides per combatre les injustícies socials

Ens aturarem en l'objectiu 4, que és el que està dedicat específicament a l'educació, tractant de garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat, així com que totes els infants tinguin un ensenyament primari i secundari complet (això últim suposa un avenç respecte als ODM que parlaven només d'ensenyament primari). Entre els seus objectius destaquem que, amb el horitzó 2030, pretenen:

1. Vetllar perquè totes els infants tinguin un ensenyament primari i secundari complet, gratuït, equitatiu i de qualitat que produeixi resultats d'aprenentatges pertinents i efectius.
2. Vetllar perquè totes els infants tinguin accés a serveis de qualitat en matèria d'atenció i desenvolupament en la primera infància i ensenyament preescolar, per tal que estiguin preparats per a l'ensenyament primari.
3. Assegurar l'accés en condicions d'igualtat per a tots els homes i les dones a formació tècnica, professional i superior de qualitat, inclòs l'ensenyament universitari.
4. Eliminar les disparitats de gènere en l'educació i garantir l'accés en condicions d'igualtat de les persones vulnerables, incloses les persones amb discapacitat, els pobles indígenes i els infants en situacions de vulnerabilitat, a tots els nivells de l'ensenyament i la formació professional.
5. Garantir que tots els joves i un percentatge alt dels adults, tant homes com dones, tinguin competències de lectura, escriptura i aritmètica.

6. Garantir que tots els estudiants adquireixin els coneixements teòrics i pràctics necessaris per a promoure el desenvolupament sostenible, en particular mitjançant l'educació per al desenvolupament sostenible i l'adopció d'estils de vida sostenibles, els drets humans, la igualtat entre els gèneres, la promoció d'una cultura de pau i no violència, la ciutadania mundial i la valoració de la diversitat cultural i de la contribució de la cultura al desenvolupament sostenible, entre altres mitjans.

Quadre núm. 1: Els 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS)

Els 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS)

1. Pobresa: Eradicar la pobresa en totes les seves formes arreu del món.
2. Fam: Posar fi a la fam, aconseguir la seguretat alimentària i una millor nutrició, i promoure l'agricultura sostenible.
3. Salut: Garantir una vida saludable i promoure el benestar per a totes les edats.
4. Educació: Garantir una educació de qualitat inclusiva i equitativa, i promoure les oportunitats d'aprenentatge permanent per a tothom.
5. Dones: Aconseguir la igualtat entre els gèneres i empoderar totes les dones i nenes.
6. Aigua: Garantir la disponibilitat i la gestió sostenible de l'aigua i el sanejament per a tothom.
7. Energia: Assegurar l'accés a energies assequibles, fiables, sostenibles i modernes per a tothom.
8. Economia i ocupació: Fomentar el creixement econòmic sostingut, inclusiu i sostenible, l'ocupació plena i productiva i el treball decent per a tothom.
9. Indústria i innovació: Desenvolupar infraestructures resilents, promoure la industrialització inclusiva i sostenible, i fomentar la innovació.
10. Equitat: Reduir les desigualtats entre països i dins dels països.
11. Comunitats: Aconseguir que les ciutats i els assentaments humans siguin inclusius, segurs, resilents i sostenibles.
12. Consum: Garantir les pautes de consum i de producció sostenibles.
13. Canvi climàtic: Prendre mesures urgents per combatre el canvi climàtic i els seus efectes (prenent nota dels acords adoptats en el fòrum de la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic).
14. Els mars: Conservar i utilitzar de forma sostenible els oceans, mars i recursos marins per aconseguir el desenvolupament sostenible.
15. La Terra: Protegir, restaurar i promoure la utilització sostenible dels ecosistemes terrestres, gestionar de manera sostenible els boscos, combatre la desertificació i aturar i revertir la degradació de la terra, i frenar la pèrdua de diversitat biològica.
16. Pau i justícia: Promoure societats pacífiques i inclusives per al desenvolupament sostenible, facilitar accés a la justícia per a tots i crear institucions eficaces, responsables i inclusives a tots els nivells.
17. Aliances: Enfortir els mitjans d'execució i revifar l'aliança mundial per al desenvolupament sostenible.

Font: Nacions Unides. Elaboració pròpia

Una altra cosa és el com, que aniria associat a plantejaments teòrics i a accions polítiques, com poden ser la construcció i adequació d'instal·lacions escolars que responguin a les necessitats dels nens i les persones amb handicaps i tinguin en compte les qüestions de gènere, i que ofereixin entorns d'aprenentatge segurs, no violents, inclosius i eficaços per a tothom. O també, a l'increment del nombre de beques disponibles, sobretot per a països en desenvolupament i les zones amb més problemes del planeta. En qualsevol cas, hi ha poques referències a temes tan cabdals com la formació del professorat (que es limita a quelcom, sens dubte important, com incrementar l'oferta de mestres qualificats, especialment en els països més necessitats, però no s'aborden qüestions vinculades a la formació inicial i permanent d'aquests en el marc del món en què vivim i amb les necessitats que els mateixos ODS reclamen), el currículum a nivell global i l'educació per a la ciutadania, qüestions metodològiques, com garantir la permanència i no només l'accés al sistema educatiu (més enllà de la política de beques), què passa amb l'educació social (ja que aquest objectiu està molt abocat a l'esfera escolar), etc.

Encara que sigui breument, al·ludirem també a l'anomenada Declaració d'Incheon (República de Corea), sorgida en el Fòrum Mundial d'Educació, celebrat entre el 19 i el 22 de maig de 2015, dedicat al dret a l'educació, representant les propostes d'una *Educació per a Tots* que es va posar en marxa a Jomtein (Tailàndia) el 1990 i que es va reiterar a Dakar (Senegal) l'any 2000. Les seves propostes posen èmfasi en el dret a l'educació i les seves relacions amb altres drets humans, incidint en el compromís polític necessari per portar a terme aquesta tasca. En aquest sentit, pretén transformar les vides de les persones mitjançant l'educació, que es considera el motor principal del desenvolupament, reconeixent la seva capacitat de transformació, representada des d'un prisma humanista i al·ludint de forma explícita valors o principis com la dignitat, la justícia social, la inclusió, la diversitat i la responsabilitat. Aquests plantejaments subratllen la importància de pensar en les dificultats perquè es donin resultats positius en aquells territoris on els conflictes armats segueixen afectant tota la població, però, sobretot, la més pobre i indefensa, ja que les zones en conflicte armat són les que tenen un major nombre d'analfabetisme, un major abandonament escolar, a més de ser les més insegures i en les quals la dignitat de les persones i els drets humans estan sent reiteradament violents.

Incorporar unes exigències polítiques per als governs, a més de les que impliquin una major inversió econòmica i finançament en matèria d'educació

En definitiva, la Declaració d'Incheon suposa incorporar unes exigències polítiques per als governs, a més de les que impliquin una major inversió econòmica i finançament en matèria d'educació, no sempre ben acollides en els països més necessitats d'implementar processos educatius. Tanmateix, la seva relació explícita amb l'esperit dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni i els Objectius del Desenvolupament Sostenible ens tornen a oferir indicadors sobre les orientacions a nivell de polítiques globals, almenys des d'organismes com l'ONU i, en el seu si, la UNESCO.

Algunes conclusions per continuar caminant

Com afirma Caride (2011, pàg. 63), “l’educació no pot ni ha de renunciar, siguin quines siguin les realitats socials amb què comprometi les seves pràctiques, a la seva vocació primigènica de formar persones conscients, lliures i responsables, motivades per millorar-se a si mateixes i a la societat de la qual formen part”. Una invitació decidida a pensar en els objectius dels processos educatius, sent competents amb l’exigència pedagògica i cívica de fer més congruents les paraules amb els fets. Avançar en aquesta direcció suposa assumir enfocaments i línies d’actuació ineludibles per a la transformació; una perspectiva en la qual incideix Diez (2013), en assenyalar la necessitat de:

- Estendre, defensar i consolidar l’escola pública, que no deixi ningú exclòs i que generi cohesió social.
- Eliminar tota forma d’adoctrinament de l’àmbit educatiu, respectant la llibertat de cada persona.
- Promoure una educació inclusiva i integral, que no exclogui els pobres i garanteixi la igualtat d’oportunitats.
- Lluitar contra qualsevol segregació per raó de sexe, orientació sexual o cultural, practicant una veritable educació per a la igualtat entre les persones.
- Articular processos i iniciatives d’educació democràtica com a fonament de participació.
- Promoure polítiques educatives que incentivin una educació cooperativa.

Desenvolupar una pedagogia de les presències on hi capiguem totes i tots

Aquestes aportacions poden servir com a plataforma per seguir pensant i actuant a favor d’una educació per a totes i tots, i per això tant els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni com els Objectius de Desenvolupament Sostenible suposen eixos globals d’històrica transcendència i avenços tangibles (en el cas del primer) en aspectes crucials per a la nostra supervivència i dignitat humana. Així, tot i que no deixen de ser perfectibles, i estiguin subjectes a múltiples pressions i interessos des de l’economicisme neoliberal que s’alimenta de les atroces desigualtats i l’exclusió d’una part considerable de les persones que habitem aquest planeta malmès alhora que meravellós, els considerem un pas més per poder desenvolupar una pedagogia de les presències on hi capiguem totes i tots i on siguem capaços de deixar en millors condicions als nostres fills el nostre planeta i la manera en què hi convivim, fent nostre el vers de César Vallejo: “Tots els meus ossos són aliens”.

Eduardo S. Vila Merino
Universitat de Màlaga
eduardo@uma.es

Víctor M. Martín Solbes
Universitat de Màlaga
victorsolbes@uma.es

Bibliografia

Caride, J. A. (2009). “Nuevas perspectivas para un futuro viable: los Objetivos de Desarrollo del Milenio”. *Revista de Educación, número extraordinario (77-98)*. Madrid. MEC.

Caride, J. A. (2011). “La educación y sus políticas como objetivo de desarrollo del milenio”. *Innovación Educativa, vol. 11, núm. 54 (53-65)*. México. Instituto Politécnico Nacional.

Diez, E. J. (2013). “Políticas educativas para una cultura de paz en el actual contexto de crisis”, en Castilla, M^a. T.; Vila, E. S.; Martín, V. M.; Sánchez, A. M^a.: *Cultura de paz para la educación (51-62)*. Granada. GEU.

Informe (2015). *Educación para todos: cumplir nuestros compromisos comunes*. París. UNESCO.

Martínez Usarralde, M^a. J. (2009). “El desarrollo: modelos y miradas hacia la educación” en Martínez Usarralde, M^aJ. (coord.) *Educación internacional, (57-92)* Valencia, Tirant lo Blanc.

Piketty, Th. (2014). *El capital en el siglo XXI*. Madrid. Fondo de Cultura Económica.

Sousa Santos, B. (2005). *El milenio huérfano*, Madrid. Trotta.

Sousa Santos, B. (2007). “Entrevista a Boaventura de Sousa Santos” en Bernal, X.; Tarabini, A.; Verger, A. (comp.) *Globalización y Educación. Textos fundamentales*. (23-46) Madrid. Miño y Dávila.

Tomasevski, K. (2004). *El asalto a la educación*. Barcelona. Intermón-Oxfam.

Torres, C. A. (2009). “La educación superior en tiempos de globalización neoliberal” en Fernández N. (comp.): *Universidad, sociedad e innovación. Una perspectiva internacional*. (25-42) Buenos Aires. Eduntref.

Vila, E. (2005). *Ética, interculturalidad y educación democrática: hacia una pedagogía de la alteridad*. Huelva. Hergué.

Vila, E. (2011). “Pedagogía de las ausencias: la defensa de las políticas educativas públicas en tiempos globales”. *Innovación Educativa, vol. 11, núm. 54 (5-13)*. México. Instituto Politécnico Nacional.

